

Üniversite Öğrencilerinin Prospektüs Kullanma Bilinci ve Davranışlarının Araştırılması

N. Fırat ÖZKAN^{1*}, Berna H. ULUTAŞ²

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü

²Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü

*e-mail: fozkan@ogu.edu.tr

Öz: Prospektüsler, reçeteli veya reçetesiz ilaçlar hakkında hastaya gerekli bilgileri sağlayan ve günümüzde kısmen internet üzerinden erişilebilir olsa da halen çoğunlukla ilaç kutuları içinde basılı halde sağlanan belgelerdir. Akılcı ilaç kullanımı kavramının ön plana çıktığı son zamanlarda, ilaçların içeriği, kullanım şekli, dikkat edilmesi gereken bilgi ve talimatlar gibi hastayı/hasta yakınına yönlendirici bilgiler içeren bu belgeleri kullanma alışkanlıkları genç bir hedef kitle üzerinde araştırılmıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmada, üniversite öğrencilerinin belirli bir ilaçla ilgili bilgileri nasıl ve ne zaman alacağı konusundaki tutumu değerlendirilmiştir. Veri toplamak için bir anket formu tasarlanarak 1., 2. ve 3. sınıf lisans öğrencilerinin 20 soruya cevap vermeleri istenmiştir. Doksan katılımcının verdikleri cevaplar temel alınarak istatistiksel analiz yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akılcı ilaç kullanımı, Prospektüs, Kullanılabilirlik

Investigation of University Students' Behavior in Using Medicine Leaflets

Abstract: Medicine leaflets are documents that are mostly provided in printed form in medicine boxes. They provide necessary information to the patient about prescription or non-prescription medicines and these documents are currently accessible partially on the internet. Since the increasing importance of rational medicine use, the habit of using medicine leaflets, that provide information about the contents of medicines, the way they are used, the information and instructions to be noticed etc. for the patient / patient's relatives, have been investigated on a young target group. In this study which were conducted for this purpose, the attitude of university students about how and when to take information about a certain drug was evaluated. A questionnaire form was designed to collect data, and first, second and third year undergraduate students were asked to answer 20 questions. Statistical analysis was carried out on the basis of the answers given by ninety participants.

Keywords: Rational use of medicine, Medicine leaflet, Usability

1. Giriş

Akılcı ilaç kullanımı, tüm dünyada yanlış, gereksiz ilaç kullanımı ve bunun getirdiği maliyetlerden kurtulmak için çalışmaların bütününe ifade eder. Yanlış ve gereksiz ilaç kullanımı dünyada en temel ilaçlara bile ulaşım zorluğunun baş göstermesine neden olabilmektedir. Öte yandan hastalık ve ölüm olaylarını

arttırmakta, tedavi sürelerini ve maliyetlerini de arttırmaktadır. Bu yüzden ilaç kullanımında akılcı ve bilinçli yaklaşımların önemi günden günde artmaktadır. Dünya sağlık örgütüne göre tüm dünyada kullanılan ilaçların %50'si uygun olmayan şekilde reçetelenmekte ve yine hastaların %50'si de ilaçlarını uygun kullanmamaktadır (WHO, 2014).

Ülkemizde de akılcı ilaç kullanımının yaygınlaştırılması çalışmalarına hız verilmiştir. İlaçların doğru reçetelendirilmesi ve hastaların bu ilaçları uygun şekilde kullanması için tedbirler ve uyarılar arttırılmaktadır. Bu çalışmalarda hekim, eczacı, hemşire, sağlık personeli, hasta ve hasta yakınları başlıca sorumluluğa sahip olan kesimlerdir.

Bu çalışmada, akılcı ilaç kullanımında sorumlu taraflardan birisi olan, hasta ve hasta yakınlarının doğru ilaç kullanımında yardımcıları olması beklenen önemli bir bilgi kaynağı olan prospektüsler ele alınmıştır. Prospektüsler; ilaçların kimler tarafından, ne şekilde, ne sıklıkta kullanılabileceğini belirten ayrıca kullanılmaması gereken durumlar, olası yan etkiler gibi önemli uyarıları da barındıran destekleyici unsurlardır. Özellikle doktor ya da eczacıya ulaşımın mümkün olmadığı acil anlarda ilk yönlendirmeyi yapan prospektüslerin okunma alışkanlığının arttırılması akılcı ilaç kullanımı çalışmalarına fayda sağlayacak adımlardan birisidir.

Gelişen ve çeşitlenen iletişim kaynakları sayesinde prospektüsler, artık sadece ilaç kutusundan çıkan yazılı metinlerden ibaret değildir. Bilgisayar, akıllı telefon, tablet gibi cihazlar aracılığıyla internet üzerinden prospektüs bilgilerine erişmek mümkündür. Ancak prospektüsler ister kağıt üzerinde ister

ekranda olsun, asıl önemli olan hasta ve hasta yakınlarının bu bilgiye erişme alışkanlığını kazanmasıdır. Bu alışkanlığın kazandırılması için prospektüslerin tasarımı önem arz etmektedir. Normal şartlarda, okunması zor, karışık ve anlaşılmayan bilgiler içerdiği düşünülen prospektüslerin; kullanıcı gereksinimlerini karşılayan, daha okunabilir, sade, anlaşılabilir bilgiler içeren hale getirilmesi önemli çalışma alanlarından biridir.

Bu çalışma kapsamında, yapılan bir anket çalışması ile ilaç kullanımında insanların prospektüslere bakışı, prospektüslere duydukları ihtiyaç düzeyi, okuma alışkanlıkları ve prospektüsteki bilgilerin anlaşılabilirliği hakkındaki görüşleri toplanarak analiz edilmiştir.

İlaçlar için prospektüsler markaya özeldir ve gerekli bilgileri sağlamayı amaçlar. Öte yandan, Koo ve ark. (2002), prospektüslerin tüketicilerin sağlıklarıyla ilgili kararlarında aktif olarak yer almaya başladığını ve kararlarını kesinleştirmek için doğru ve kullanımı kolay bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Bu nedenle, prospektüsün yapısı ve düzeni ve ifadesi ayrıntılı olarak incelenmelidir. İlaç üreticileri hem içerik hem de yapısal özellikleri göz önüne alarak sağlıkla ilgili yazılı bilgi tasarımı ilkelerini kullanmaktadır. Bununla birlikte, kullanışlı bir belge oluşturulması daima tatmin edici olmayabilir. Woods (2001), hasta bilgi

talebinin karşılanması ile ilgili yayınların bir analizini sunmaktadır. Çalışmasında, prospektüsler ile ilgili yayınları iki kısma ayırarak, birinci ve daha çok incelenmiş olan kısmı biyomedikal kısım olarak tanımlar. Bu kısımda, hasta pasif durumdadır ve ilgili yayınlar prospektüslerin içerdiği medikal bilgilerin kapsamına yoğunlaşmıştır. Daha az çalışılan ikinci grup ise hastaların beklentileri ve prospektüsten aldıkları bilgilerin kendilerindeki yansımaları konu eden yayınlardır. Krass ve ark. (2002), ABD toplum eczanesinde kullanılan hasta bilgilendirme formlarının değerlendirilmesine yönelik iki yeni araç hakkında analiz yapmıştır. Bu araçlar: araştırmacılar tarafından yönetilen tasarım kalitesinin dolaylı bir ölçütü olan ilaç bilgi tasarım değerlendirme ölçeği ve anlaşılabilirlik, kullanılabilirlik açısından tüketici değerlendirmesi olarak kararlaştırılmıştır. İlgili çalışmada, MIDAS (Medication Information Design Assessment Scale) adı verilen bir ölçek geliştirilmiş ve hastalar, 13 bileşen içeren bu ölçek dahilinde prospektüsleri değerlendirmiştir. Yapılan analizler sonucunda prospektüslerin tasarım özelliklerinin, hasta memnuniyetini anlamlı şekilde etkilediği vurgulanmıştır. Mansoor ve Dowse (2003) basit, anlaşılır bir ilaç bilgi etiketi ve hasta bilgi formu tasarlamış, geliştirmiş ve değerlendirmiştir.

Sonrasında okuma güçlüğü yaşayan kullanıcıların işini kolaylaştırmak için piktogramların dâhil edilmesinin etkisini incelemişlerdir. Yapılan analizlerin sonucunda, basit şekilde yazılmış prospektüslerin iyi şekilde anlaşılabilirliği ancak bilgi karmaşıklığı arttıkça piktogram kullanımının olumlu etkisinin de arttığı belirtilmiştir. Bawazir ve ark. (2003) Suudi Arabistan'da teknik ilaç paketlerinde ek olarak yer alacak bilgilendirme formlarının kamuoyu tarafından nasıl karşılanacağını değerlendirmişlerdir. Anket yoluyla toplanan veriler değerlendirildiğinde, katılımcıların % 82,5'inin mevcut prospektüsleri üç temel amaç için kullandığı belirlenmiştir. Bu amaçlar, ilaçların tıbbi özellikleri, reçeteye yazılma izinleri ve kullanılacak durumlar olarak sıralanmıştır. Aynı ankette katılımcıların anlamlı çoğunluğu, prospektüslerin kullanıcı merkezli olarak yeniden tasarlanması gerektiğini, daha basit bir dil ve görsellerle desteklenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Davis ve ark. (2006) beş prospektüsün her birinde talimatların hastalar tarafından anlaşılabilirliğini ölçmüştür. 395 katılımcı ile ABD'de yapılan çalışmanın sonuçlarına göre eğitim seviyesi düştükçe prospektüslerin hastalar tarafından daha zor anlaşıldığı vurgulanmıştır. Özellikle prospektüslerde geçen "Günde 2 kez, ağızdan 2 tablet

alınız” gibi kafa karıştırıcı ifadeleri tek seferde doğru şekilde anlayan katılımcı oranının %34.7’ye kadar düştüğü belirtilmiştir. Jenkins ve Vaida (2007), yetersiz ilaç bilgisini, örneğin eskimiş veya sınırlı bilgiyi, ilaç kullanım hatalarının en yaygın nedenlerinden birisi olarak göstermişlerdir. Hastalar ile iletişimin iyileştirilmesi için bir dizi öneri getirilen çalışmada, reçetelerdeki el yazılarının iyileştirilmesinin yanında prospektüslerde yer alan bilgilerin de sadeleştirilmesi gerektiği, çünkü hastaların % 42’sinin bu prospektüslerin anlayamadığı belirtilmiştir. Wolf ve ark. (2007), reçeteli ilaç içeriği etiketleri ile ilgili olarak dozaj talimatlarının hastaların yaygın biçimde yanlış anlamasının nedenlerini incelemeyi amaçlamışlardır. Bu nedenler arasında, kullanıcıların eğitim seviyesinin düşük olması, prospektüslerde kullanılan dilin anlaşılabilir olması ve ilaç kullanım talimatının kafa karıştırıcı olması ön plana çıkmıştır. Davis ve ark. (2008), reçeteli ilaçlar için doz ve kullanım sıklığını tanımlamak için daha açık bir dili kullanmanın, özellikle de okuryazarlığı sınırlı olan hastalarda anlama düzeyini artırabileceğini belirtmişlerdir. Bu bulgunun yanı sıra, 350 hasta üzerinde yapılan çalışmada hastaların prospektüs anlama düzeylerinin günün belli saatlerinde, özellikle sabahları arttığını, ayrıca eğitim düzeyinin prospektüs anlama

yetisi üzerinde etkili olduğunu vurgulanmıştır. Webb ve ark. (2008), okuma-yazma düzeyine bakılmaksızın, hastalar arasında reçeteli ilaçların güvenli bir şekilde kullanılmasını teşvik eden uyarı etiketlerini iyileştirmek için hasta odaklı bir yaklaşım kullanmaktadır. İlgili çalışmada çeşitli eğitim düzeyi gruplarından 85 hasta ele alınmış olup, bu hastalara en yaygın kullanılan 10 ilaç türünün prospektüsü incelenmiştir. Yüz yüze görüşme yöntemiyle yürütülen çalışmada katılımcıların dünya çapında ortak bir işaret olan “uyarı” işareti dışındaki görselleri kafa karıştırıcı bulduğu, ayrıca prospektüslerde kullanılan dili de anlamakta zorlandıkları belirlenmiştir. Bailey ve ark. (2009) standart hale getirilmiş, kanıta dayalı ilaç etiketlemesinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Deneysel olmayan bu çalışmada, araştırmacılar prospektüslerin tasarım, şekil ve kullanılan dil olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve bu değerlendirmelerin deneylerle elde edilecek istatistiksel sonuçlara dayandırılmasının önemini vurgulamışlardır. Yazarlar tarafından belirtilen değerlendirme kriterleri arasında sade bir yazım dili, kullanılan fontun okunabilir olması, kullanım dozajının verildiği kısmın diğer bölümlerden ayrılmış olması gibi kriterler öne çıkarılmıştır.

Sağlık okuryazarlığı ve kullanıcıyla uyumlu dil kullanımı, bir prospektüs tasarlarırken göz önüne alınmalıdır. Peerson ve Saunders (2009) "sağlık okuryazarlığı" kavramı (günlük yaşam için geçerli) ve "tıbbi okuryazarlık" (tedavi sürecindeki hastalar) arasındaki ayrımı tartışmışlardır. Sağlık okuryazarlığı; şahsın kendi sağlığıyla ilgili doğru karar alabilme yeteneği olarak tanımlanırken, tıbbi okuryazarlık çok daha kısıtlı olarak özellikli tıbbi bilgileri anlayabilmek olarak tarif edilmiştir. Goldsworth ve ark. (2009) toplam 11 prospektüsü inceleyip; 4 yeni simge artı mevcut temel sembolleri her biri metin içi ve metin desteksiz olmak üzere kullanarak katılımcıların bilgiyi alma kolaylığını incelemişlerdir. Metin destekli sembollerin anlaşılabilirliği; sadece sembol kullanımına göre anlamlı biçimde yüksek çıkarken, sadece metin ve metin destekli sembol kullanımının anlaşılabilirliği anlamlı farklılaşma göstermemiştir. Mayhorn ve ark. (2009), yaygın bir hasta/hasta yakını davranışı olan reçeteli ilaç paylaşımının; uygunsuz kullanım, gecikmiş tedavi, uygun olmayan hasta-sağlık hizmeti sağlayıcısı ilişkileri ve yan etkilere maruz kalma dahil olmak üzere olumsuz sonuçlara yol açıp açmadığının belirlenmesini amaçlamışlardır. 2773 kişinin katıldığı bir anket aracılığıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre; tanıdıklarının önerisiyle onlardan ilaç

olarak kullanan kişilerin, bu ilaçlar hakkındaki tıbbi bilgileri ve uyarıları görmezden geldikleri, bu durumun oldukça yaygın olmakla beraber sağlık risklerini arttıran bir hata olduğunun altını çizmişlerdir. Shrank ve ark. (2010), prospektüslerin değişken, kalitesiz ve hasta merkezli olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle, içeriği ve formatı ele alan kanıt ve kullanıcı deneyimine dayalı bilgi etiketleri önerilmektedir. 366 katılımcı üzerinde yapılan bu çalışmaya göre prospektüslerle ilgili anlaşılama probleminin rahat okunabilir ve sade dil ile hazırlanmış prospektüsler ile çözülebileceği belirtilmiştir. Jay ve ark. (2010), Avustralya'da prospektüs tasarım standartlarını kullanıcı testi ile değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeye göre en az 12 font boyutu ile yazılmış karakterler ve paragraf arası boşluklara dikkat edilmiş, ayrıca karmaşık tıbbi dil yerine sade bir dil kullanımı tercih edilmiş prospektüslerin kullanıcılardan daha çok kabul göreceği belirtilmiştir. Maat ve Lentz (2010), üç prospektüsün kullanılabilirliğini değerlendirmiş ve AB yönetmeliklerine uygun şekilde tasarımları iyileştirmeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, incelenen tüm prospektüslerde kullanılabilirlik problemi olduğu ve kullanıcılarının özellikle aradıkları herhangi özel bir bilgiyi karmaşık prospektüs tasarımları içinde

bulmakta zorlandığı vurgulanmıştır. Luk ve Aslani (2011), tüketici odaklı prospektüs tasarımını bilgi kalitesi, okunabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından ele almışlardır. Okunabilirlik ve tasarım açısından zayıf kalan prospektüslerin kullanıcı memnuniyetini düşürdüğüne dikkat çekmişlerdir.

Ülkemizde prospektüs tasarımı ile ilgili çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Akılcı ilaç kullanımının vazgeçilmez bir parçası olarak görülmesi gereken prospektüsleri kullanma alışkanlığı, bu prospektüslerin kullanım kolaylığı ve alışkanlığını arttıracak şekilde tasarlanmasına yönelik çalışmaların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çalışma genç ve sürekli ilaç kullanmayan bir kullanıcı kitlesi üzerinde prospektüs kullanımına bakış açısını ortaya koyarak, bir başlangıç noktası oluşturmayı hedeflemektedir.

2. Materyal ve Metot

Yaşları 18-22 arasında değişen 90 üniversite öğrencisi (35'i erkek) çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların sürekli kullandıkları ilaçların olmamasına dikkate edilmiştir. Veriler toplanırken hem kağıda basılı halde hem de online

anketler kullanılmıştır. Ankette demografik bilgilerin haricinde katılımcıların ilaç kullanma sıklığı, prospektüs okuma alışkanlıkları, prospektüsteki bilgilerden yararlanma düzeyleri, prospektüsü anlayabilme ve kullanabilme düzeyleri, ilaç kullanımında başvurdukları bilgi kaynakları, prospektüslerin tasarımı hakkındaki görüşleri gibi bilgilere erişilmeye çalışılmıştır.

Ankete katılanlara evde buldukları ilaçların prospektüslerine tekrar tekrar göz atıp atmadıkları sorulmuştur. Bu sayede ilaç hakkında ihtiyaç duyulan bilgilere erişim kaynağı olarak prospektüslerin göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Katılımcılara yöneltilen diğer sorular ise aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Çizelge 1).

Çizelge 1. Anket soruları

Soru	Soru Türü
Prospektüs Nedir?	Kategorik
İlaç Kullanırken Prospektüsteki bilgileri her zaman okur musunuz?	Kategorik
Eğer prospektüsleri okuyorsanız prospektüslerin anlaşılır olduğunu düşünüyor musunuz?	Kategorik
Prospektüs tasarımlarını nasıl buluyorsunuz?	Kategorik
Prospektüsteki bilgileri dikkate alıyor musunuz?	Kategorik
İlaç ile ilgili bilgi edinmek istediğinizde başvurduğunuz bilgi kaynağı hangisidir?	Kategorik
İlaç tedavisinde prospektüsteki talimatları takip ediyor musunuz?	Kategorik
Hangi tür ilaçları kullanırken ya da kullanmadan önce prospektüs bilgilerini okursunuz?	Kategorik
İlaç prospektüslerinin hangi kısımlarını okursunuz?	Kategorik
İlaç prospektüslerini okuduktan sonra katlayıp kutusunun içine tekrar koyarken sıkıntı yaşıyor musunuz?	Kategorik
Prospektüslerdeki yazıların boyutlarını küçük buluyor musunuz, okurken zorlanıyor musunuz?	Kategorik
İlaç hakkında bilgileri içeren “prospektüs” kelimesi yerine “kullanma talimatı” ifadesinin mi kullanılmasını tercih edersiniz?	Evet/Hayır
İlaç prospektüslerinde bulunan konu başlıkları aşağıda verilmiştir. Önemlerine göre gerekli kutuları işaretleyiniz.	5'li Likert
En ufak bir hastalık veya rahatsızlıkta ilaç kullanmayı tercih eder misiniz?	Evet/Hayır
İlacın kullanımını ve yan etkilerini genellikle nereden öğrenirsiniz?	Kategorik

3. Sonuçlar

Anketler doldurulduktan sonra, öncelikle 5’li likert halinde hazırlanan ve prospektüslerde yer alan ortak başlıkların kullanıcılar tarafından önem derecelerine göre değerlendirilmesi beklenen soruya verilen cevaplar faktör analizi ile değerlendirilmiştir. Lisanslı SPSS 22 kullanılarak yapılan analizde değerlendirme kriterleri toplam değişkenliğin %77’sini açıklayan 4 faktörde toplanmıştır (Çizelge 2). Analizin anlamlı olduğunu gösteren

KMO and Barlett’s testi sonuçları Çizelge 3’de, Döndürülmüş faktör matrisi ise Çizelge 4’de sunulmuşlardır. Döndürülmüş faktör matrisi incelendiğinde 7 adet değerlendirme kriterinin 4 faktör altında toplanabildiği görülmüştür. Bu faktörler incelendiğinde birinci Eczacı faktörü olduğu (ilaç nasıl kullanılır? İlaç ne işe yarar?) görülmüştür. Bu durum hastaların bir prospektüsten beklentileri arasında her aman temasa geçemeyecekleri kaynakların yerini alması olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci

faktör incelendiğinde Yan Etkiler başlığının tek başına bu faktörü oluşturduğu görülmektedir. Bu durum kullanıcılar açısından kritik bir bilgi olan muhtemel yan etkilere kolay, hızlı ve kesin bir şekilde ulaşma ihtiyaçlarını göstermektedir. Üçüncü faktörü oluşturan başlıklar; İlacın saklama koşulları ve dikkat edilmesi gerekenlerdir. Bu faktörün öne çıkması hasta veya hasta yakınlarının ilaçtan beklenmeyen zararları görmemek için prospektüse ihtiyaç duyabileceklerini göstermektedir. Son faktör ise ilacın içeriği (formülü) olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum kullanıcıların yerleşmiş prospektüs algısından kaynaklanan bir beklenti olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Çizelge 2. Toplam varyans açıklama yüzdeleri

Bileşen	Toplam	% Varyans Açıklama	Toplam %
1	1,809	25,838	25,838
2	1,475	21,072	46,910
3	1,148	16,397	63,307
4	1,022	14,604	77,911
5	,667	9,529	87,440
6	,512	7,307	94,747
7	,368	5,253	100,000

Çizelge 3. KMO and Bartlett's Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,595
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	80,225
	df	21
	Sig.	,000

Çizelge 4. Faktör yükleri

	Bileşen			
	1	2	3	4
İlacın nasıl kullanılması gerektiği	,793			
İlacın ne işe yaradığı	,789			
Yan Etkiler		,820		-,337
İlaç firması hakkında bilgiler	-,456	-,677		-,371
İlacın saklama koşulları			,897	
Dikkat edilmesi gereken uyarılar		,530	,703	
İlacın içeriği (formülü)				,918

Ankette kullanıcılardan istenen bilgilerden birisi olan, “evdeki ilaçlarınızın prospektüslerine tekrar kullanımlarınızda göz atar mısınız?” sorusuna kullanıcıların verdikleri EVET/HAYIR cevapları bağımlı değişken olarak kullanılarak bir ikili lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Ankette yer alan prospektüslerle ilgili diğer tüm sorular bağımsız değişkenler olarak modele alınmıştır. Bu şekilde uygulanan lojistik regresyon modeli anlamlı çıkmıştır (Çizelge 5). Modelin mevcut değişkenliği açıklama düzeyi ise Nagelkerke R² için 0,588 olarak bulunmuştur (Çizelge 6). Modelde bağımlı değişkene verilen referans cevap EVET olarak kullanılmıştır.

Çizelge 5. Omnibus testi sonuçları

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	52,078	36	,040
	Block	52,078	36	,040
	Model	52,078	36	,040

Çizelge 6. Model özeti

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	71,575 ^a	,439	,588

Çizelge 7 incelendiğinde ise prospektüsteki bilgileri dikkate alıyor musunuz? Sorusuna verilen olumlu cevaplar azaldıkça katılımcıların evdeki prospektüslere tekrar göz atma alışkanlığının anlamlı şekilde düştüğü, yine ilaç türleri arasında 4. sırada yer alan soğuk algınlığı ilaçlarının kullanımında ise aynı şekilde prospektüslere göz atma eğiliminin anlamlı şekilde azaldığı ortaya çıkmıştır. Anketin hedef kitlesinin genç yaştaki öğrenciler olduğu ve sürekli ilaç kullanmadıkları dikkate alındığında, en sık kullanılan ve reçetesiz erişilebilen soğuk algınlığı ilaçlarını prospektüste yer alan talimat ve uyarılara dikkat edilmeden kullanıldığı akılcı ilaç kullanımına aykırı bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Prospektüsteki bilgiler dikkate almayan bir kullanıcı kitlesi olduğu ve bu sebeple prospektüslere göz atmadıkları sonucu ise yine akılcı ilaç kullanımı açısından genç kitlede bir farkındalık eksikliğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 7. Modeldeki değişkenler

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
DIKKATE_ALMA	2,111	,964	4,792	1	,029	8,255
İLAÇ_TÜRLERİ_4	2,877	1,205	5,700	1	,017	17,769

4. Tartışma

Akılcı ilaç kullanımının tedavi ve ilaç kullanımındaki başarı ve verimliliği arttırdığı tüm dünyada kabul görmeye başlaması ülkemizde de bu konudaki çalışmalara hız verilmesini sağlamıştır. Ancak prospektüslerin kullanımı, tasarımı, erişim kolaylığı gibi alanlarda henüz atılan somut adımlar yoktur. Özellikle antibiyotikler ile ilgili alınan önlemlerle insanların bilinçsiz ve gereksizce ilaç kullanımının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Prospektüslerin etkinliği ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, sadece ülkemizde değil dünyanın farklı yerlerinde de prospektüslerin kullanıcılar açısından olması gerektiği gibi birincil bilgi kaynağı haline gelemediği görülmektedir. Bu sorun ile ilgili çeşitli çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bazı çalışmalar kullanıcıyı eğitim seviyesine dikkat çekerken (Davis ve ark, 2008; Webb ve ark., 2008), diğer bazı çalışmalar ise prospektüslerde kullanılan dilin karmaşıklığına ve bilgilerin veriliş düzenine vurgu yapmaktadır (Kras ve ark., 2002; Mansoor ve Dowse, 2003; Bawazir ve ark., 2003). Öte yandan, prospektüslerde sembol kullanımının etkileri de incelenmiş ancak metin desteği olmayan sembollerin anlaşılabilirliği arttırmadığı sonucuna varılmıştır (Goldsworth, 2009). Bu noktada, Bailey ve ark. (2009) ile Shrank ve ark. (2010)'ın belirttiği üzere; prospektüsler için dünya

genelinde geçerliliği olan tek bir tasarımın olmadığı, kullanılan dilin özellikleri ve kullanılacak ülke insanın kullanıcı deneyimleri üzerinden testler ve araştırmalar ile iyileştirmeler yoluna gidilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak bu aşamaya gelmeden önce literatürde kimi çalışmaların tercih ettiği gibi (Bawazir, 2003; Davis ve ark., 2006; Mayhorn, 2009) kullanıcılara uygulanacak anketler yoluyla; öncelikle mevcut prospektüslere bakış açısı, kullanma alışkanlığı ve kullanmama nedenleri araştırılmalıdır.

Bu çalışma kapsamında, Davis ve ark. (2008) ve Webb ve ark. (2008) tarafından ortaya konulan sonuçlardan yola çıkılarak; öncelikle yüksek eğitim seviyesindeki kullanıcıları dikkate alan bir anket formu kullanılmıştır. Bu noktadan hareketle, üniversite öğrencileri, hedef kitle olarak ele alınarak prospektüsler hakkındaki bilgi düzeyleri, görüşleri ve alışkanlıkları incelenmiştir. Çıkan sonuçlar katılımcıların özellikle yan etki, dikkat edilmesi gereken hususlar, saklama koşulları, ilacın ne işe yaradığı ve içeriği gibi bilgilere önem verdiklerini ancak prospektüsteki bilgileri dikkate alma eğilimlerinin yetersiz olduğunu göstermiştir. Bu sonuç Peerson ve Saunders

(2009) tarafından vurgulanan Sağlık Okuryazarlığı kavramının eğitim seviyesi yüksek olan bir kullanıcı kitlesinde dahi yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada, genç kitlenin prospektüsleri kullanımını kolaylaştırmak adına, Jay ve ark. (2010) tarafından vurgulandığı üzere, sade dil kullanımı, okunabilirlik ve tasarım açısından iyileştirme gerekliliğinin yanında; gelişen teknolojiden faydalanarak ulaşılabilirliği de arttırılan bilgi formlarının mobil cihazlar ile erişilebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma genç katılımcıların prospektüs kullanımından en uzak oldukları ilaç türlerinin soğuk algınlığı ilaçları olduğunu gösterdiğinden ve bu ilaçların kullanımının yaygınlığı dikkate alındığında başlangıç olarak soğuk algınlığı ilaçlarının bilinçsiz kullanımının önüne geçilmesi ve doğru hazırlanmış kolay ulaşılabilir prospektüsler ile kullanıcılara bilinç kazandırılması önerilmektedir. İlerleyen aşamalarda bu tür ilaçların prospektüsleri içerik ve tasarım açısından sadeleştirilerek basılı halde ve çeşitli cihazların ekranlarında test edilecektir.

Kaynaklar

- Bailey SC, Shrank WH, Parker RM, Davis TC, Wolf MS (2009). Medication label improvement: An issue at the intersection of health literacy and patient safety. *Journal of Communication in Healthcare* 2(3): 294–307.
- Bawazir SA, Abou-Auda HS, Gubara OA, Al-Khamis KI, Al-Yamani MJ (2003). Public Attitude Toward Drug Technical Package Inserts in Saudi Arabia. *Journal of Pharmacy Technology* 19: 209–218.
- Davis TC, Federman AD, Bass PF, Jackson RH, Middlebrooks M, Pharm D, Parker RM, Wolf MS (2008). Improving patient understanding of prescription drug label instructions. *Journal of General Internal Medicine* 24(1): 57–62.
- Davis TC, Wolf MS, Bass PF, Thompson JA, Tilson HH, Neuberger M, Parker RM (2006). Literacy and misunderstanding prescription drug labels. *Annals of Internal Medicine* 145: 887–894.
- Goldsworthy RC, Mayhorn CB (2009). On warning symbols, text, and ‘getting it right’: The iterative refinement of a teratogenic pharmaceutical label. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society 53rd Annual Meeting* 1603–1607.
- Jay E, Aslania P, Raynor DK (2010). User testing of consumer medicine information in Australia. *Health Education Journal* 70(4): 420–427.
- Jenkins RH, Vaida AJ (2007). Simple strategies to avoid medication errors. *Family Practice Management* 41–47.
- Koo M, Krass I, Aslani P (2002). Consumer opinions on medicines information and factors affecting its use – an Australian experience. *International Journal of Pharmacy Practice* 10(2): 107–114.
- Krass I, Svarstad BL, Bultman D (2002). Using alternative methodologies for evaluating patient medication leaflets. *Patient Education and Counseling* 47: 29–35.
- Luk A, Aslani P (2011). Tools used to evaluate written medicine and health information: document and user perspectives. *Health Education and Behavior* 38(4): 389–403.
- Maat HP, Lentz L (2010). Improving the usability of patient information leaflets. *Patient Education and Counseling* 80: 113–119.
- Mansoor LE, Dowse R (2003). Effect of pictograms on readability of patient information materials. *The Annals of Pharmacotherapy* 37: 1003–1009.
- Mayhorn CB, Goldsworthy RC (2009). Borrowing prescription medication: Implications for healthcare warnings and communications. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society 53rd Annual Meeting* 1608–1611.

- Peerson A, Saunders M (2009). Health literacy revisited: what do we mean and why does it matter. *Health Promotion International* 24(3): 285–296.
- Shrank WH, Parker R, Davis T, Pandit AU, Knox JP, Moraras P, Rademaker A (2010). Rationale and design of a randomized trial to evaluate an evidence-based prescription drug label on actual medication use. *Contemporary Clinical Trials* 31: 564–571.
- Webb J, Davis TC, Bernadella P, Clayman ML, Parker RM, Adler D (2008). Patient-centered approach for improving prescription drug warning labels. *Patient Education and Counseling* 72: 443–449.
- WHO (2014). Regional Office for Europe, The role of pharmacist in encouraging prudent use of antibiotics and averting antimicrobial resistance: a review of policy and experience in Europe.
- Wolf MS, Davis TC, Shrank W, Rapp DN, Bass PF, Connor UM, Clayman M, Parker RM, (2007). To err is human: Patient misinterpretations of prescription drug label instructions. *Patient Education and Counseling* 67: 293–300.
- Woods MD (2001). Writing wrongs? An analysis of published discourses about the use of patient information leaflets. *Social Science & Medicine* 52: 1417–1432.